

- Miodrag S. Lalević, 1963., Srpskohrvatski u mom džepu, Beograd
- Zdravko Malić, 1968. – 1969., Pismeno i usmeno komuniciranje, Jezič, god. 16., br. 1., str. 1. – 4., Zagreb
- Radmilo Marojević, 1993., Vaspostavljanje jata u srpskoj pismenosti, Naučni sastanak slavista u Vukove dane, 23/2, str. 91. – 101., Beograd
- Milan Moguš, 1968. – 1969., Varijante prelaze puke okvire komunikativnosti, Jezič, god. 16., br. 1, str. 1. – 4., Zagreb
- Miloš Moskovljević, 1963., Rečnik ruskog i srpskohrvatskog jezika, Beograd Miloš Moskovljević, 1966., Rečnik savremenog srpskohrvatskog jezika, Beograd
- Vinko Nikolić, 1967., Od Baščanske ploče do zagrebačke Deklaracije, Hrvatska revija, br.1. – 2., str. 21. – 25., München
- O ravnopravnosti jezika, 1967. – 1968., O ravnopravnosti jezika u radu saveznih organa, Jezič, god. 15., br. 3., str. 68., Zagreb
- Krunoslav Pranjić, 1968. – 1969., Zakonski prijedlog: četiri jezika, Jezič, god. 16., br. 1., str. 4. – 6., Zagreb
- Pravopis, 1960., Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika, Zagreb – Novi Sad
- Rezolucija, 1965. – 1966., Rezolucija Zagrebačkog lingvističkog kruga, Jezič, god. 13., br. 5., str. 130. – 132., Zagreb
- Mate Šimundić, 1970. – 1971., O ravnopravnosti jezika na željeznici, Jezič, god. 18., br. 2., str. 60. – 61., Zagreb
- Uredništvo Jezika, 1956. – 1957., Radi objašnjenja. Jezič, god. 5., br. 5., str. 156. – 157., Zagreb
- Zaključci, 1965. – 1966., Zaključci plenuma Društva književnika Hrvatske o problemima suvremenog jezika hrvatske književnosti, znanosti, školstva i sredstava masovne komunikacije, Jezič, god. 13., br. 5., str. 129. – 130., Zagreb

DEKLARACIJA O NAZIVU, POLOŽAJU I BUDUĆNOSTI HRVATSKE SAMOSTALNOSTI

Kronologija deklaracijskih zbivanja u ožujku i travnju 1967.

Kad je u petak, 17. ožujka 1967., na naslovnici zagrebačkoga Telegrama osvanula Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika, malo je tko, uključujući i one koji su Deklaraciju zamislili, sastavili i potpisali, slutio kakav će politički potres taj neveliki, pa i neugledni tekst izazvati. U samo dvadesetak dana zapalila se cijela tadašnja „jugoslavenska samoupravna socijalistička država zbratimljenih naroda i narodnosti“, a u gašenje požara među prvima je s vatrogascima iz najviših stranačkih komiteta pohitao i sâm Demiurg iz Kumrovcu. Dok se Deklaracija dva dana prije, u srijedu, izglasavala u Društvu književnika Hrvatske, a neki prisutni članovi izlazili iz dvorane, kartali se i igrali šah u književničkom klubu, teško da je itko, osim možda prof. Jonkea, Pavletića i Mihalića, znao što se događa i zašto je u Društvo došao i dotad rijedak gost, Miroslav Krleža, i sjeo u drugi red, ali je ispalo kao da je u prvom, jer se ispred njega nitko nije usudio sjesti. Oni iz književničkoga kluba, ali

i drugi, idućih se dana nisu mogli načuditi kad su otkrili da su u srijedu sudjelovali u velikom, po državu vrlo pogibeljnom događaju. Nisu se stigli ni uplašiti. A što bi tek rekli da ih je netko upozorio da će se o njihovoj Deklaraciji pisati prigodni tekstovi i kad od njena nastanka pod krovom Matice hrvatske i Društva književnika mine pola stoljeća!

O kakvom je to jeziku i kojim je to jezikom progovorila Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika, da je mogla postati što je postala, a postala je zaglavni dokument ne samo hrvatske jezične neovisnosti, koji je Dalibor Brozović usporedio s Gajevom Kratkom osnovom, nego i kratka osnova hrvatske državne samostalnosti?

Odgovor zacijelo nije u samom jeziku kojim je Deklaracija napisana. Taj se jezik stilski ne razlikuje od administrativno-političkoga jezika vremena u kojem je nastao. U osnovi je to jezik kakav je u to vrijeme dominirao u raspravama o beskrajnim reformama društveno-političkoga sistema (također sintagma iz toga jezika). Deklaracija je u osnovi ustavni amandman i tako je i napisana. U njezinu jeziku nema nikakve razlike u odnosu na tadašnji stilski standard, nikakve posebnosti, pa ni bilo kakve samostalnosti.

Neke bi se razlike možda mogle naći u izboru same riječi *deklaracija*. Tada, naime, nije bilo uobičajeno da se ustavni amandmani plasiraju kao deklaracije. Uobičajene su bile primjedbe, prijedlozi, inicijative, zaključci, amandmani... Izbor riječi *deklaracija* u naslovu dokumenta mogao je na dokument skrenuti posebnu pozornost i pridonijeti njegovu odjeku. No, ipak nije mogao izazvati sve one posljedice što ih je izazvala Deklaracija o jeziku.

Posebnost je Deklaracije, dakako, u jeziku o kojem se u njoj govori, a osobito u gledištima i značenjima, pa i implicitnim porukama koje sadržava, a kojih, barem ne svih, kako rekosmo, u prvim deklaracijskim danima nisu bili (a, zapravo, i nisu mogli biti) svjesni ni njezini kreatori i potpisnici.

U Deklaraciji se govori o jeziku koji službeno nije postojao, a to je hrvatski književni jezik. Deklaracija taj jezik izvlači iz ilegale i smješta u samo društveno žarište, zahtijeva da bude ravnopravan s drugim jezicima službene komunikacije u Jugoslaviji i opisuje ga kao samostalan jezik samostalnoga naroda.

Jezik je u Hrvatskoj rijetko kad bio samo sredstvo za sporazumijevanje, uvijek je imao i dodatni, nacionalni zadatak. U jeziku (kulturi) čuvala se svijest o narodnoj posebnosti, pa i državnoj samostalnosti. Deklaracija osobito računa s tim zadatkom, ne samo što podcrtava njegovu važnost, nego mu daje i zamah.

Deklaracija je k tome, bez obzira na svoj neposredni ishod, pokazala da je otpor moguć i da je represivni jugoslavenski sustav ranjiv. Prostor joj je na neki način oslobodio tzv. Brijunski plenum i obračun s Aleksandrom Rankovićem (srpsko-unitarističkim pritiskom), ali je taj događaj istodobno i pridonio žestini progona njezinih potpisnika: Partija je htjela pokazati kako se jednako odlučno (i okrutno) obračunava sa svim vrstama neprijatelja.

Bilo kako bilo, Deklaracija je vrlo brzo postala sinonim za otpor. S vremenom su se čak donekle i zaboravile njezine ishodišne namjere (naziv i položaj jezika), a jačala

su sekundarna značenja, ponajprije u borbi za samostalnost (jezika, naroda, države). Deklaracija se pretvorila u ključan oslonac, najprije u razmišljanju o otporu, a onda i u borbi za neovisnost. Od dokumenta o samostalnosti jezika ona se pretvorila u dokument o (jeziku) samostalnosti.

Na tom se jeziku otad u Hrvatskoj sve otvorenije govorilo, ne samo u intelektualnim krugovima, nego i u širim narodnim slojevima, pa čak i među onima koji su Deklaraciju sasjekli, komunističkim rukovodstvima. Hrvatsko je proljeće formulirano baš na tom deklaracijskom jeziku samostalnosti.

Hrvatsko je proljeće ugušeno, no njegov je jezik samostalnosti, jezik Deklaracije, preživio. Da ga nije bilo, sumnjamo da bi se u ustav socijalističke Hrvatske početkom sedamdesetih probila odredba o tome da je u Hrvatskoj u javnoj upotrebi hrvatski književni jezik. A kad su oni kojima naš jezik samostalnosti nije bio po volji pokušali iz ustava izbaciti hrvatski naziv hrvatskoga jezika, naišli su na iznimno jak otpor. Deklaracija je bila zatučena, ali je njezin jezik samostalnosti bio živ i on je odnio pobjedu nad unitaristima. Da ga nije bilo, na kojem bismo jeziku dokazivali da imamo pravo?

Deklaracijski jezik samostalnosti bio je i jezik sporazumijevanja među onima koji su na razmeđu osamdesetih i devedesetih osnovali samostalnu Republiku Hrvatsku. Naš Božićni ustav iz 1990. jedan je od najreprezentativnijih primjera toga jezika.

Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika, ukratko, novovjek je početak (možda ne jedini, ali jedan od najsudbonosnijih) i temelj samostalne hrvatske države. Ona je to postala i kao čin i kao mit, a ponajviše kao misao i jezik neovisnosti. Bila je istinska deklaracija o nazivu, položaju i budućnosti hrvatske samostalnosti.

Kronologijom deklaracijskih zbivanja koja slijedi nastojao sam osvijetliti vrijeme i ishodišta Deklaracije i profile hrabrosti ljudi koji su ju stvorili.

Kronologija bilježi događaje iz ožujka i travnja 1967., u središtu kojih je bila Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika. Pretežno je napisana na osnovi tragova, izvještaja i komentara u tadašnjim hrvatskim novinama.

Prva i ishodišna inačica kronologije sastavljena je kao uvodni prilog za razgovor o Deklaraciji, koji je u organizaciji mjesnog ogranka Matice hrvatske (na čelu kojeg su bili Željko Anić i Jozo Nikolić) održan 22. prosinca 1990. u Tovarniku. Tekst pročitan u Tovarniku u cijelosti je, prema magnetofonskom zapisu, objavljen u časopisu Hrvatska revija u Zagrebu, pod naslovom „Pred četvrtstoljetnim jubilejem znamenite Deklaracije o jeziku“, 1991., br. 1. – 2., str. 216. – 224. Tovarnička je kronologija, u znatno skraćenom obliku, objavljena i u Panorami, subotnjem dodatku Vjesnika, 15. veljače 1991., a onda iste godine, s nekim izmjenama, i u knjižici Deklaracija o hrvatskome jeziku s prilogima i Deset teza autora Stjepana Babića, Dalibora Brozovića i Josipa Pavičića u izdanju Matice hrvatske u Zagrebu. U povodu 30. obljetnice Deklaracije, inačica kronologije iz Vjesnikove Panorame pretisnuta je u knjizi Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika / Građa za povijest Deklaracije, Matica hrvatska, Zagreb, 1997.

Za ovu je prigodu kronologija redigirana, objedinjena, ujednačena i u odnosu na prethodne inačice trostruko proširena.

Četvrtak, 9. ožujka 1967.

Upravni odbor Matice hrvatske u Zagrebu izabrao je skupinu od sedam članova i povjerio joj izradu deklaracije o pravu hrvatskoga jezika na vlastito ime i na samostalan život. Neposredan povod bio je poziv Savezne skupštine Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) na javnu raspravu o promjenama Ustava SFRJ, a prvi razlog neravnopravnost (ugroženost) hrvatskoga jezika (i hrvatskoga naroda).

U povjerenstvo su izabrani (abecednim redom): Miroslav Brandt, Dalibor Brozović, Radoslav Katičić, Tomislav Ladan, Slavko Mihalić i Slavko Pavešić.

Za sedmoga se člana dugo nije znalo. Prema sjećanju M. Brandta, to je bio Vladimir Blašković, tadašnji gospodarski tajnik Matice, a prema sjećanju Lovre Županovića – Jakša Ravlić, predsjednik Matice. Prema trećima, član „sedmorice veličanstvenih“ bio je Vjekoslav Kaleb. No, na kraju je ipak utvrđeno da je sedmi član povjerenstva bio Vlatko Pavletić, tadašnji predsjednik Društva hrvatskih književnika i urednik Matičinih izdanja.

Prema popisu članova Upravnoga odbora Matice od 17. listopada 1966., Matičinu su upravu činili: Jakša Ravlić (predsjednik), Miroslav Brandt (potpredsjednik), Marijan Matković (potpredsjednik), Mladen Čaldarović (glavni tajnik), Igor Zidić (tajnik), Šime Balen, Vladimir Blašković, Zvane Črnja, Rudolf Filipović, Vladimir Filipović, Ivo Frangeš, Marin Franičević, Grgo Gamulin, Veljko Gortan, Ljudevit Jonke, Zvonimir Komarica, Jakša Kušan, Tomislav Ladan, Jozo Laušić, Slavko Mihalić, Nikola Miličević, Nikola Pavić, Vlatko Pavletić, Danilo Pejović, Dragutin Tadijanović, Čedo Prica, Josip Pupačić, Leo Randić, Milan Ratković, Rudi Supek, Petar Šegedin, Petar Šimleša, Miroslav Vaupotić, Ivan Vrančić, Predrag Vranicki i Lovro Županović.

Ponedjeljak, 13. ožujka 1967.

Prvi javni trag o Deklaraciji. Večernji list objavio je kratku najavu plenuma Društva književnika Hrvatske. U vijesti pod naslovom „Plenum pisaca umjesto skupštine“ navodi se dnevni red zakazanoga plenuma. Druga točka: Akcija kulturnih institucija radi zauzimanja zajedničkog stava prema problemima ravnopravnosti jezika.

Posao na Deklaraciji, započet pod krovom Matice hrvatske, praktično je već završen. Poslijepodne je održan zajednički sastanak Upravnoga i Nadzornoga odbora te Aktiva Saveza komunista u Matici hrvatskoj. Nazočno je bilo oko četrdeset ljudi, raspravljalo se tri i pol sata, uneseni su manji ispravci. Tekst Deklaracije prihvaćen je jednoglasno.

Rasprava o Deklaraciji održana je i u Institutu za jezik JAZU, Razredu za filologiju JAZU i u drugim institucijama. Na svim skupovima dokument je prihvaćen jednoglasno (prema sjećanju L. Županovića, dva su člana Matičine uprave glasovala protiv).

Deklaracija je napisana u izabranom povjerenstvu i zajedničko je djelo. Prvi dio teksta bilježio je, „izgovarajući ga glasno pred svima“, Miroslav Brandt, a drugi dio Radoslav Katičić.

Srijeda, 15. ožujka

Poslijepodne održan je plenum Društva hrvatskih književnika, u društvenim prostorijama na Trgu bana Jelačića (tada Trgu Republike) 7, prvi kat. Nazočni su bili, abecednim redom: Josip Barković, Jolanda Bilić, Rafo Bogišić, Pero Budak, Duško Car, Dobriša Cesarić, Pavao Cindrić, Dalibor Cvitan, Enver Čolaković, Olinko Delorko, Želimir Falout, Marko Fotez, Ivo Frangeš, Nasko Frndić, Grgo Gamulin, Stjepan Godić, Zvonimir Golob, Zlatko Gorjan, Branko Hećimović, Dubravko Horvatić, Nada Iveljić, Dubravko Jelčić, Vojin Jelić, Mirko Jirsak, Predrag Jirsak, Ljudevit Jonke, Vjekoslav Kaleb, Pajo Kanižaj, Čedo Prica, Mladen Kljenak, Gustav Krklec, Miroslav Krleža, Ante Krmpotić, Ivan Kušan, Jakša Kušan, Vojislav Kuzmanović, Tomislav Ladan, Stan-ko Lasić, Vlado Mađarević, Miroslav Mađer, Zvonimir Majdak, Igor Mandić, Ranko Marinković, Lucifero Martini, Slavko Mihalić, Nedjeljko Mihanović, Nikola Milićević, Zvonko Milković, Milan Mirić, Zvonimir Mrkonjić, Slobodan Novak, Vlatko Pavletić, Toma Podrug, Josip Pupačić, Mirko Rogošić, Tomislav Sabljak, Željko Sabol, Ljerka Schiffler, Milan Selaković, Sonja Sever, Novak Simić, Ivan Slamnig, Ivo Smoljan, Milivoj Slaviček, Tito Strozzi, Petar Šegedin, Miroslav Šicel, Đuro Šnajder, Antun Šoljan, Dragutin Tadijanović, Miroslav Vaupotić, Saša Vereš, Ivo Vidan, Fedor Vidas, Šime Vučetić, Tvrtko Zane (Branimir Donat), Vice Zaninović, Igor Zidić i Vjeran Zuppa.

Na plenumu nitko od prisutnih književnika nije glasovao protiv Deklaracije, ali su neki poslije izjavljivali da su u vrijeme glasovanja bili u susjednoj prostoriji, igrali šah ili pak da nisu htjeli istupiti protiv kompaktne većine.

U isto vrijeme održani su i sastanci Upravnoga odbora Društva hrvatskih književnih prevodilaca i Razreda za suvremenu književnost JAZU. Deklaracija je gotovo svuda prihvaćena jednoglasno.

Četvrtak, 16. ožujka

Prva interpretacija Deklaracije u izvještajima s plenuma Društva književnika. Velik izvještaj, na četiri stupca, na vrhu stranice, objavljen je u Večernjem listu. Autor Tomislav Sabljak. Pod naslovom „Deklaracija o jeziku“, s podnaslovima „Živa trosatna diskusija o aktualnim problemima kulture i umjetnosti“ i naglaskom „Aklamacijom prihvaćena Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika koju je ovih dana na sjednicama prihvatilo oko 18 kulturnih i naučnih ustanova i organizacija u Hrvatskoj“.

„Potpisane hrvatske kulturne i znanstvene ustanove i organizacije“, izvješćuje Sabljak, „smatraju da je neophodno potrebno Ustavnim propisom utvrditi jasnu i nedvojbenu jednakost i ravnopravnost četiriju književnih jezika naših naroda: slovenskoga, hrvatskoga, srpskoga i makedonskoga. U tu svrhu treba izmijeniti, kako se navodi u Deklaraciji, formulaciju iz Ustava SFRJ, čl. 131, koja bi morala glasiti ovako: 'Savezni zakoni i drugi opći akti saveznih organa objavljuju se u autentičnom tekstu na četiri književna jezika naroda Jugoslavije: srpskom, hrvatskom, slovenskom, makedonskom. U službenom saobraćaju organi federacije obavezno se drže načela ravnopravnosti svih jezika naroda Jugoslavije'.

U daljnjim točkama Deklaracije govori se o tome kako dosadašnja ustavna odredba o 'srpskohrvatskom odnosno hrvatskosrpskom jeziku' svojom nepreciznošću omogućuje da se u praksi ti nazivi shvate kao sinonimi, a ne kao temelj za ravnopravnost i hrvatskog i srpskog književnog jezika, jednako među sobom, kao i u odnosu prema jezicima ostalih jugoslavenskih naroda.

Na kraju Deklaracije ukazuje se na to, da je potrebno 'osigurati dosljednu primjenu hrvatskoga književnog jezika u školstvu, novinstvu, javnom i političkom životu, na radiju i televiziji kad god se radi o hrvatskom stanovništvu', te da 'službenici, nastavnici i javni radnici, bez obzira otkuda potjecali, službeno upotrebljavaju književni jezik sredine u kojoj djeluju'.

Na velikoj fotografiji objavljenoj uz izvještaj vide se Petar Šegedin, Ivo Frangeš, Zvonimir Majdak, Antun Šoljan, Miroslav Krleža, Vice Zaninović, Dragutin Tadijanović, Dobriša Cesarić i Zvonimir Golob.

U Vjesniku mnogo skromniji izvještaj, na jednom stupcu, uz desni rub stranice, pod tehničkim naslovom „Plenum Društva književnika Hrvatske“, bez podnaslova. Autor – M.

„U Deklaraciji se ističe“, piše nepoznati Vjesnikov izvjestitelj, „da se u svakodnevnoj životnoj praksi u našoj zemlji još i 'danas provodi nametanje *državnog jezika*, tako da se hrvatski književni jezik potiskuje i dovodi u neravnopravan položaj lokalnog narječja.' U tom cilju postavljen je zahtjev da se preformuliraju odgovarajući članovi Ustava kako bi se izbjegla nepreciznost i nejasnoća dosadašnjeg naziva (srpskohrvatski odnosno hrvatskosrpski jezik), koja je uzrok brojnih deformacija i nesporazuma. Plenum je jednoglasno prihvatio prijedlog da DKH potpiše deklaraciju.“

Petak, 17. ožujka

Novi broj Telegrama s Deklaracijom na naslovnoj stranici. Naslov je zauzeo četiri stupca, tekst dva. Ispod Deklaracije poredana su imena 19 ustanova potpisnica, premda ih je uistinu bilo 18. Do razlike u broju došlo je stoga što je Katedra za noviju i stariju hrvatsku književnost Filozofskoga fakulteta u Zadru podijeljena na dvije, Katedru za noviju i Katedru za stariju hrvatsku književnost. Kad je došlo do *fertutme*, iz Zadra je upozoreno da nije riječ o dvjema ustanovama, o dvama naslovima, nego samo o jednoj i da se ta službeno zove Katedra za jugoslavenske književnosti. Otud i nesigurnost u spomenutom izvještaju Večernjaka: „oko 18 kulturnih i naučnih ustanova i organizacija u Hrvatskoj“.

U to je vrijeme Telegram uređivao redakcijski kolegij: Mirko Bošnjak, glavni i odgovorni urednik, poslije suradnik, komentator i urednik u Vjesniku te direktor *Jugotona*, književnik Ivan Kušan, glazbeni kritičar Nenad Turkalj i književnik Slavko Mihalić, koji je istodobno bio tajnik Društva književnika Hrvatske i sekretar njegova aktiva SK. Telegram i Društvo književnika bili su, dakle, dobro povezani u osobi Slavka Mihalića, a i nalazili su se na istoj adresi: Trg Republike 7/I, što objašnjava hitru reakciju Telegrama na Deklaraciju.

Nedjelja, 19. ožujka

Počinju žestoki javni napadi na Deklaraciju, njezine inicijatore i potpisnike.

Vjesnik u revijalnom, nedjeljnom izdanju objavljuje cijelu stranicu o Deklaraciji. Uz tekst same Deklaracije (koji se otad u Jugoslaviji ni u jednom službenom glasilu više nikad ne će pojaviti) izašao je nepotpisani, dakle redakcijski (uistinu partijski), komentar pod naslovom „Politika, a ne lingvistika“. Na istoj stranici Vjesnika objavljeni su i Zaključci Novosadskoga dogovora o jeziku iz 1954.

Osnovna je teza Vjesnika da se poteškoće kojih u jeziku ima i koje se priznaju, otklanjaju redovitim putem i da nije nužno poduzimati ikakve izvanredne korake. I u tom se smislu osuđuju oni koji su Deklaraciju napisali i potpisali. „Na čelu bitke za daljnje produbljanje nacionalnih odnosa i ravnopravnosti jezika“, kaže se u komentaru, „stajao je i stoji Savez komunista Jugoslavije i Hrvatske. Tko je u ovom trenutku dao društvu brionske zaključke, inicirao reformu materijalnih i društvenih odnosa i svih drugih društvenih relacija koje iz te čvrste osnove proizlaze – na to je lako odgovoriti i pružiti argumente. Zašto je onda Deklaracija pripremana, sugerirana i sastavljena u punoj tajnosti? Nitko od političkih faktora u SR Hrvatskoj nije u tom pogledu bio obaviješten, konzultiran ili pozvan na diskusiju.“

U kritikama potpisnika Deklaracije kao crvena nit provlačit će se optužba da je Deklaracija zaplotnjački čin, odnosno da je sve rađeno bez znanja i dopuštenja onih koji su tada jedini davali dopuštenja, bez „političkih faktora u SR Hrvatskoj“. Hrvatskim „političkim faktorima“ bilo je, očito, i te kako stalo do toga da i faktori iznad njih, oni jugoslavenski, znaju da je Deklaracija rađena bez njihova znanja i odobrenja te da oni za nju ne mogu biti ništa krivi, jer da su za nju znali, sigurno bi je spriječili.

„S punom odgovornošću, a na osnovi uvida što sam ga imao“, rekao je poslije 25 godina Miko Tripalo, u vrijeme donošenja Deklaracije sekretar CK SKH, „mogu tvrditi da tadašnje hrvatsko političko vodstvo nije bilo informirano o pripremanju Deklaracije, iako su meni neki od njenih potpisnika, Vlatko Pavletić i Vlado Gotovac npr., govorili ne samo o ugroženosti hrvatskog jezika, nego i hrvatske kulture uopće. Krleža je napravio nekoliko aluzija da sam ja bio upoznat s pripremanjem Deklaracije, ali to nije istina... Isto tako nije točno da je Bakarić inicirao donošenje Deklaracije u razgovoru s nekolicinom akademika, jer je on bio suviše oprezan za tako nešto. Budući da sam bio u toku najžešćih rasprava o jeziku i s njim sam u razdoblju poslije Deklaracije često razgovarao i surađivao, smatram da je takva mogućnost apsurdna.“ (Miko Tripalo, „Deklaracija o hrvatskom književnom jeziku“, Republika, Zagreb, br. 7. – 8., 1992., str. 26.)

Što se točno priprema, a osobito što pripremano znači, partijski vrh u Zagrebu nije znao, ali je nešto ipak saznao dan uoči objavljivanja Deklaracije. O tome svjedoči nekadašnji sekretar CK SKH sjećajući se četvrtka, 16. ožujka., kad je u Izvršnom komitetu CK SKH održan sastanak „o problemima međunacionalnih odnosa u Hrvatskoj“, posebice o „položaju hrvatskog naroda“: „Na kraju ... sastanka je Ivan Šibl kazao da on često zalazi u Klub književnika, ali da posljednjih dana tamo osjeća neuobičajenu

nervozu i užurbanost, te da mu se čini da se sprema neka javna izjava, koja bi mogla štetiti atmosferi i odnosu snaga prigodom rasprava o međunacionalnim odnosima. Budući da nas je te večeri 16. III. nekolicina putovala na sastanak u Beograd, zadužili smo Duju Katića, Peru Pirkeru i Ivana Šibla da ispituju o čemu je riječ i da pokušaju, ako ocijene potrebnim, zaustaviti objavljivanje izjave koja bi nam u tadašnjoj situaciji mogla nanijeti štetu. Činilo mi se da nitko od nazočnih nije znao o čemu se zapravo radi. Sutradan uvečer smo preko radija čuli da je objavljena Deklaracija o jeziku. Iako su neki autori Deklaracije pristali da se objavljivanje odgodi za nekoliko dana, dok se sve bolje politički pripremi, ipak je do njenog objavljivanja došlo sporazumom Duje Katića, člana Izvršnog komiteta, i Mirka Bošnjaka, glavnog urednika Telegrama, navodno zbog velikih materijalnih troškova koji bi nastali povlačenjem već otiskanog tjednika.“ (Miko Tripalo, „Deklaracija o hrvatskom književnom jeziku“, *Republika*, Zagreb, br. 7. – 8., 1992., str. 26. – 27.)

U istom broju Vjesnika (19. III.), da se malo prisjetimo konteksta u kojem se sve događalo, Ratko Zvrko javlja se tekstom iz Japana, Marijan Matković piše o Meksiku, Gustav Krklec objavljuje Kulturni mozaik, a Antun Šoljan u rubrici Ex libris piše o pravu na istinu u književnom djelu.

U Beogradu je održan plenum Udruženja književnika Srbije, na kojem je, kao reakcija na hrvatsku Deklaraciju, donesena druga deklaracija (postat će poznata pod naslovom „Predlog za razmišljanje“). Autor teksta je Borislav Mihajlović-Mihiz, a sastavljen je u noći s četvrtka na petak, 16./17. III. Srpski pisci prihvaćaju osnovna stajališta Deklaracije i predlažu da se u Srbiji i za Srbe izvan Hrvatske uvede naziv srpski jezik.

Ponedjeljak, 20. ožujka

Vjesnik počinje objavljivati seriju tekstova komunističkoga ideologa Miloša Žanka, u to vrijeme potpredsjednika Sabora, koji se predstavio „kao Hrvat po nacionalnom porijeklu, pripadnosti (ako je već važno da i to izrekнем) i kao jugoslavenski komunist“, protiv Deklaracije. Ti su tekstovi imali posebnu težinu i odredili su smjer kojim će hajka na Deklaraciju krenuti, jer njihov je autor bio ne samo utjecajni „partijski intelektualac“, nego i osoba od najvećeg povjerenja tadašnjeg stranačkoga i državnoga vrha u Beogradu.

Naslov serijala bio je tipičan, referatski: „O različitim putevima i metodama rješavanja nacionalnog pitanja i međunacionalnih odnosa“. „Smisao Deklaracije je jasan“, dobro tumači bit spisa Žanko, „izraz i pojam hrvatskosrpski jezik odnosno srpskohrvatski je nepravilan, neprecizan i po svojim posljedicama štetno se odražava na ravnopravnost hrvatskog jezika i naroda. Treba uvesti naziv hrvatski književni jezik i osigurati nizom mjera njegovu ravnopravnost.“ Najviše prigovara načinu donošenja Deklaracije, jer da je to „demonstracija svih hrvatskih kulturnih ustanova“. Kritičar ponavlja pitanje iz jučerašnjeg Vjesnika: zašto dramatizacija „ugroženosti i nepovjerenja“ kad ravnopravnost nije ugrožena?

Srijeda, 22. ožujka

Vjesnik objavljuje izvještaj s jučerašnje sjednice Izvršnoga komiteta Centralnoga komiteta Saveza komunista Hrvatske (IK CK SKH). Naslov: „Deklaracija naišla na opravdanu osudu u javnosti“, podnaslov: „Izvršni komitet upućuje oštru kritiku članovima SK koji su sudjelovali u njenom donošenju i ističe njihovu političku odgovornost“. Najviši republički partijski forum na taj je način dao preciznu i strogu naredbu svim nižim partijskim forumima, svim aktivima i organizacijama SK, da organiziraju raspravu o Deklaraciji i ocijene, što je značilo osude, sve one svoje članove koji su imali bilo kakve veze s Deklaracijom.

Izgleda pomalo paradoksalno, ali u vrijeme progona potpisnika Deklaracije, lošije su prolazili članovi Saveza komunista nego nečlanovi. Nečlanove – kojih je među potpisnicima bilo puno manje nego članova – teže je bilo dohvatiti partijskom batinom, jer je teže bilo naći odgovarajuće mjesto za obračun. Njima se nisu mogla organizirati javna suđenja na sastancima komunističkih organizacija.

Osobno sam, kao novinar zagrebačkoga Studentskog lista, pratio sastanke na kojima se raspravljalo o Deklaraciji i odgovornosti onih koji su ju potpisali. Bili su to vrlo mučni trenutki za potpisnike članove SK. Nimalo uvijeno, tražile su se njihove glave. No, bilo je pojedinaca koji su se hajci na potpisnike odvažno suprotstavljali. Među takvima je, na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, bio i mladi nastavnik francuske književnosti Predrag Matvejević koji sâm Deklaraciju nije potpisao.

O užarenoj atmosferi stvorenoj objavljivanjem Deklaracije (manje) i hajkom na nju (više), govori detalj s Filozofskoga fakulteta. Sastanak na kojem su pokaznjavani potpisnici Deklaracije održan je 30. i 31. ožujka i oba je puta trajao do sitnih noćnih sati. Kad smo s drugoga dijela sastanka, oko pola dva poslije ponoći, izlazili s fakulteta, suradnik Vjesnika Zdravko Židovac s porte se telefonom javljao redakciji. „Zaustavite rotaciju!“, bilo je prvo što je rekao. Rotacija se inače zaustavljala samo zbog najvažnijih vijesti.

Četvrtak, 23. ožujka

Izvještaj s plenarne sjednice Glavnoga odbora Socijalističkoga saveza radnoga naroda Hrvatske (GO SSRNH). Naslov teksta na prvoj stranici Vjesnika: „Deklaracija o jeziku uperena protiv bratstva i jedinstva“. U sažetku se kaže da je „poslije žive polemike izazvane diskusijom Josipa Šentije, Plenum jednodušno usvojio zaključke“ (kad se u to vrijeme htjelo zabašuriti da neka odluka nije donesena jednoglasno, reklo bi se da je odluka jednodušna: dakle, odluka GO SSRNH nije bila jednoglasna!).

Šentija se pokušao suprotstaviti lavini, jedan od rijetkih. Nije htio sudjelovati u lovu na vještice i sukobio se s Milošem Žankom. Obojica su, i Šentija i Žanko, bili članovi povjerenstva koje je Glavnomu odboru imalo predložiti zaključke, ali se nisu mogli usuglasiti. Šentija je bio za raspravu o meritumu Deklaracije, Žanko je tražio glave. Šentija je Žanka, kako se na sjednici potužio sâm Žanko, nazvao inkvizitorom koji istjeruje vještice.

Šentija je pošao od toga da valja ocijeniti situaciju, osuditi neke postupke organizatora donošenja Deklaracije (prema uobičajenim ritualima „obračuna s neprijateljem“, i

on je morao baciti poneki kamen, jer inače uopće ne bi mogao zinuti), ali da je nužno inzistirati na problemu koji je otvoren, na onome zbog čega je Deklaracija i nastala. Oni koji su Deklaraciju potpisali, rekao je Šentija, dobro su uočili problem, a to je neravnopravnost jezika jugoslavenskih naroda i ugroženost hrvatskog jezika. To stajalište Šentija je prisnažio i zaključcima CK SKJ o tome da je nužno povesti raspravu i akciju o ravnopravnosti u upotrebi jezika naroda SFRJ. Bez uspjeha, ostao je usamljen. U prenesenom i doslovnom smislu. Kad je nakon sjednice izlazio iz dvorane, a bila je to dvorana u zgradi Hrvatskoga sabora, nitko mu nije htio prići ili se nije usudio to učiniti.

„Osjećao sam se kao Danijel u lavljoj špilji“, prisjetio se Šentija tih događaja nakon što je od njih minulo 25 godina, „i pokušavao sam dva dana bordižati kako sam najbolje znao i umio, sam samcat. Ne biste vjerovali, hrabrio sam sâm sebe ponavljajući nijemo Ljermontova, ono, znate – *I tužno i jadno, komu ruku dati?!...* Jedini koji mi je tada pristupio, na kraju balade, u kojoj su me nemilosrdno probadali, bio je Duško Bilandžić. No, u političkom smislu ja sam doslovno bordižao, jer sam vidio da sam se izložio smrtnoj opasnosti. Zaista je tako bilo, i o tome bih vam mogao mnogo pričati, ali nema smisla sad oživljavati sve one divlje i zle duhove koji te žele uništiti. No ovo je bitno: ja sam za sebe bio izgradio posljednju liniju obrane, a ispostavilo se i za druge, jer sam dopustio da Deklaracija nije u interesu hrvatskog naroda, ali da se ne može i ne smije sjeći glave ljudima koji su je donijeli i potpisali, i uništavati sve glavne hrvatske nacionalne ustanove koje stoje iza nje. Osim toga, upozorio sam, recimo, na konflikte koje jezična i opća politika izaziva na terenu time što se, na primjer, u hrvatskim školama predaje ponegdje i na ćirilici i ekavici. Pokojna Anka Berus, iskusna političarka i ilegalna djelatnica iz prijeratnog i ratnog doba, smjesta me optužila, da sam 'iskopao novi rov' iz kojega će se braniti svi deklaracionaši. Zaista, tako je i bilo. U stvari, svi su se u onoj strašnoj navali povlačili na nove pozicije. Nastalo je sveopće povlačenje, katkada ne baš dostojanstveno. Neka mi Bog duši oprost, ali G. Krklec je u tom povlačenju – jer je i on potpisao Deklaraciju – izjavio: 'Nas lojalne građane zaveli su komunisti!'“ (Glasnik, Zagreb, razgovor Hloverke Novak Srzić s Josipom Šentijom, 14. IX. 1992., str. 30.)

Petak, 24. ožujka

Dan izlaska Telegrama. Novi se broj pojavljuje s pokajničkim priznanjem redakcije da je Deklaracija štetna. Na prvoj stranici, na dnu, komentar glavnoga urednika Mirka Bošnjaka pod naslovom „Politički štetan gest“ i najava zaključaka IK CK SKH pod naslovom „Deklaracija nije prihvatljiva“. Objavljuju se i zaključci IK CK SK Srbije te zaključci o kojima se nisu mogli suglasiti Žanko i Šentija – Glavnoga odbora SSRNH.

„Lansirana pod verbalnom parolom hrvatske jezične socijalističke samoupravnosti“, piše Bošnjak, „ona (Deklaracija, napomena J. P.) svojom pojavom i načinom pojave zapravo negira princip socijalističke samoupravnosti i, bez obzira na to da li svjesno ili nesvjesno, ne otklanja postojeće praktične nesporazume nego ih potencira stvarajući nove. U štampi, preko radija i televizije kao i na zvaničnim skupovima političkih i društvenih organizacija već je autoritativno izrečena negativna ocjena Deklaracije kao

teksta koji pretendira da otkloni 'ugroženost hrvatskog književnog jezika' i načina na koji želi javnosti nametnuti raspravu o značajnim i osjetljivim pitanjima.“

Novine su pune osuda Deklaracije i zahtjeva za progonom potpisnika. U Vjesniku „Otvoreno pismo zagrebačkih poduzeća“: „Radnici zagrebačkih industrijskih poduzeća protestirali su u četvrtak na mitinzima u 'Radi Končaru', 'Prvomajskoj', 'Janku Gredelju', ELKI, i u drugim poduzećima protiv nametanja iskonstruiranih problema i sijanja razdora među jugoslavenskim narodima.“

„U sadašnjoj fazi razvoja socijalističkog društva“, pišu 'radnici' jezikom Bošnjakove „socijalističke samoupravnosti“, „težnja i angažiranost naših radnih ljudi usmjerena je ka daljnjoj afirmaciji samoupravljanja, ostvarenju privredne i društvene reforme, uključivanju naše privrede u međunarodnu podjelu rada i podizanju standarda naših radnih ljudi. Na ovom putu mi se susrećemo s integracijama poduzeća na međurepubličkom i međudržavnom planu, brišući na taj način granice i republika i države... a da nam pri tome nisu teškoća jezici kojima izražavamo naše zajedničke interese, a posebno nikakav problem kada se radi o hrvatskosrpskom jeziku.“

Tribina čitalaca u Vjesniku, kao i prethodnih dana, objavljuje priloge čitatelja, pravih i izmišljenih, u kojima se napada Deklaracija i osuđuju njezini potpisnici. Među nezadovoljnicima su i „ogorčeni radnici“ Plive, koji kažu: „Svjesni svoje historijske misije i odgovornosti za izgradnju socijalizma, ne samo što ne možemo dati podršku već ogorčeni osuđujemo metode i stavove Deklaracije koji su prožeti sljepilom buržoaskog nacionalizma tuđeg radničkoj klasi i njenim nacionalnim i internacionalističkim tradicijama.“

Novinski naslovi: „Inspiratore Deklaracije treba pozvati na odgovornost“, „Naši narodi nikada i nikome neće dopustiti slabljenje jedinstva Armije“, „Korov oko zdrave biljke“.

U organiziranoj kampanji protiv Deklaracije bilo je i stajališta koja svojom pretjeranošću nisu odgovala ni njezinim organizatorima. O tome je, istina, s malim zakašnjenjem od dvije i pol godine, progovorio i Gradski komitet SKH Zagreba.

„U organizacijama SK u gradu“, rekao je na partijskom skupu u prosincu 1969. sekretar tog komiteta Marinko Gruić, „ima primjedaba da se pitanje jezika suviše potencira, pa i nepotrebno drammatizira. No, čak se i među komunistima susreću pojednostavljeni, pa i neprihvatljivi stavovi. Čuju se i ovakva pitanja: Zašto se u Jugoslaviji ne uvede jedan jedinstveni službeni jezik; Čemu u Saveznoj skupštini prevoditi izlaganja i tekstove kad svi znaju hrvatskosrpski i sl.“ (Bilten, Zagreb, interno izdanje Gradske konferencije SKH i Gradske konferencije SSRNH u Zagrebu, br. 1., 1970.)

Koliko je Deklaracija bila potrebna, svjedoči i ovaj detalj, tj. naslov iz današnjeg (24. III.) Vjesnika: „Cjenovnik za osnovne škole“.

Subota, 25. ožujka

U Vjesniku pokajnička „Izjava predstavnika institucija koje su potpisale Deklaraciju“, s namjerom da se „objasne motivi donošenja Deklaracije i onih mjesta u njoj koja su svojom nepreciznošću dovela do ovako očekivanog reagiranja“.

„Posebno se teško dojmila članova potpisanih institucija“, izjavljuje se, „i sama pomisao da bi ta Deklaracija mogla biti protumačena kao da je usmjerena protiv bratstva i jedinstva i ostalih tekovina narodnooslobodilačke borbe u kojoj su sudjelovali i mnogi potpisnici i da bi mogla povrijediti osjećaje bilo kojega od jugoslavenskih naroda, a najmanje Srba u Hrvatskoj. Baš obratno, ona teži da ojača bratstvo punom jezičnom ravnopravnošću...“

Izjava je imala sve što je partijski vrh od potpisnika tražio i očekivao, osim jednoga: povlačenja Deklaracije! Stoga je, s partijskoga stajališta, izjava dočeka kao potpuni promašaj.

Na prvoj stranici Vjesnika izvještaj s proširene sjednice Gradskoga komiteta SKH Zagreba pod naslovom „Nesumnjiva politička odgovornost inicijatora i potpisnika Deklaracije“. Iz Gradskoga komiteta i SK, „zbog političke nebudnosti i neodgovornosti“, isključen Vlatko Pavletić, predsjednik Društva književnika Hrvatske.

„Nismo izgubili posao“, Pavletić će poslije opisati posljedice progona, „ali smo bili isključeni iz Saveza komunista i žigosani kao neprijatelji. Meni je bio zatvoren pristup novinama i televiziji. Ipak su nam ostala mjesta koja smo zvali rezervatima: bilo je to DKH i MH gdje smo se sastajali, raspravljali, objavljivali knjige i opet postupno dosežali sve više slobode u ondašnjim okvirima.“ (Željko Sabol, grafolog, „Deklaracija je bilo početni korak na putu do hrvatske države“, razgovor s Vlatkom Pavletićem, Vjesnik, Zagreb, 8. III. 1997., str. 16.)

„Građani i radni kolektivi“, i danas referira Vjesnik, „i dalje negoduju protiv Deklaracije... i osuđuju namjere njenih autora. U raznim mjestima u Hrvatskoj održani su protestni sastanci i mitinzi, a javnosti i političkim forumima upućena su protestna pisma i telegrami.“

Nedjelja, 26. ožujka

Na jučerašnjem ručku u hotelu Zvečan u Kosovskoj Mitrovici Josip Broz Tito, prema Vjesniku, *ćaskajući* s domaćinima, u opuštenom je ugođaju rekao: „Socijalizam podrazumijeva stvaranje života dostojnog čovjeka. Mi, drugovi, ne živimo od gramatike, od ovog ili onog dijalekta, već od onog što stvore stvaralačke ruke naših radnih ljudi“.

I dalje poplava ogorčenih reakcija sa svih strana. Svojevrsni je kuriozum da se od Deklaracije danas ogradila i adresa na kojoj se već deset dana prikupljaju, obrađuju, komentiraju i objavljuju informacije o zbivanjima u vezi s Deklaracijom i na kojoj je taj dokument, još 19. ožujka, dobio prvu negativnu ocjenu – kuća Vjesnik. „S protestnog sastanka radnici NIP Vjesnik“, izvještava Vjesnik, „uputili su brzojav IK CK SKH u kojem se kaže: 'Pridružujući se ostalim kolektivima Zagreba i cijele republike, komunisti i svi radni ljudi, grafičari, novinari i službenici Vjesnika zahtijevaju političku i društvenu odgovornost potpisnika, a posebno pokretača i inicijatora deklaracije!'“

Ponedjeljak, 27. ožujka

Golemi izvještaji o Titovu jučerašnjem govoru u Prištini.

Vjesnik:

„Čitava Jugoslavija ogorčeno osuđuje Deklaraciju“.

Tito:

„Važno je da se ljudi idejno razumiju, da imaju zajedničku ideju, koja će ih voditi naprijed... Oni su potajno radili pripremajući Deklaraciju i iznenada udarili u leđa. Tako se kod nas više ne može raditi. Čitava Jugoslavija je danas ogorčena zbog takvih postupaka, a u prvom redu hrvatski narod.“

Utorak, 28. ožujka

U Studentskom listu izlazi nepotpisani komentar „Lingvistika u sjenci ocvalih ideologija“. U tekstu ništa novo, razrađuju se već poznate forumske ocjene. I sâm sam tada bio u redakciji Studentskoga lista, ali ne sjećam se tko je bio autor toga komentara.

Petak, 31. ožujka

Zaključci Aktiva Saveza komunista Društva književnika Hrvatske: „Sada je postalo jasno da je Deklaracija izišla izvan lingvističkih okvira i da je postala politički akt. Aktiv SK utvrđuje punu političku odgovornost svojih članova u tom smislu... Aktiv SK stoji na stanovištu da se lingvistički i politički problemi hrvatskog i srpskog književnog jezika mogu rješavati samo sporazumom, i svaku drugu metodu – kao što je ova u Deklaraciji – koja vodi jednostranom rješavanju ovog problema, smatra lingvistički i politički neodrživom.“

Od 79 članova SK u DHK, na sastanak su došla 52. Za zaključke se izjasnilo njih 51, a jedan je smatrao da oni nisu dovoljno oštri i bio je protiv. Tekst zaključaka pripremilo je povjerenstvo u sastavu: Josip Barković, Živko Jeličić, Jure Kaštelan, Milivoj Matošec, Slavko Mihalić i Josip Pupačić. Pazeći da se u njima ne pojavi ništa što bi se moglo shvatiti kao povlačenje potpisa s Deklaracije.

Usporedo s informacijom o zaključcima Aktiva SK DKH, dnevnik Borba objavljuje i hitru ogradu od njih. „Sasvim suprotna slika (suprotna u odnosu na osudu iz Sabora SRH, napomena J. P.) se dobiva kada se pročitaju zaključci aktiva komunista Društva književnika Hrvatske“, piše B. Dečermić. „Poražava činjenica da se u pet tačaka zaključaka nigdje ne može naći adekvatna osuda 'Deklaracije', što više, u suštini se nije mnogo odstupilo od ponavljanja osnovnih teza i duha same 'Deklaracije'.“

Vladimir Bakarić o Deklaraciji u Saboru, prema današnjem Vjesniku: „Deklaracija neprijateljska prema zajednici i današnjoj fazi naše revolucije.“ Stipe Mesić o Deklaraciji u Saboru, prema današnjem Vjesniku: „Stipe Mesić rekao je na početku svog izlaganja u diskusiji da ga nije toliko iznenadilo bacanje bombi na naša predstavništva u Americi i Kanadi, bacanje bombi na naše konzulate u Zapadnoj Njemačkoj, jer se zna tko baca te bombe i tko stoji iza tih grupica, koliko ga je iznenadila ova Deklaracija. Kada sam pročitao tu Deklaraciju, rekao je, nije mi dugo trebalo da shvatim da je to politička diverzija koja je uperena protiv socijalističkog razvoja naše zemlje, i koja je uperena protiv onoga što je najsvetije, što je izvojevano u našoj narodnooslobodilačkoj borbi,

a to je bratstvo i jedinstvo, čega se mi ne možemo odreći i za što su pale velike žrtve, za što su pale milijunske žrtve.

Ovi bombaši, s koje god strane dolazili, doći će sigurno pod udar ne samo našeg hrvatskog naroda nego svih naroda naše socijalističke domovine. Bez obzira na to na koji način se postavljaju obranaški potpisnici i sugovornici tih potpisnika, na koji način oni branili sebe, da li su to potpisali u pijanom ili kakvom drugom opojnom stanju.

Mislim da je Deklaracija doživjela apsolutni krah i da je javnost osudila sve njezine sastavljače. Pridružujem se onim drugovima zastupnicima koji traže da se objelodane imena potpisnika, da se ne samo društveno i političko osude stavovi i potpisnici deklaracije nego da i tužilaštvo pokrene krivični postupak protiv odgovornih osoba.“

Nedjelja, 2. travnja

Vjesnik objavljuje veliki prilog o tome kako je nastala Deklaracija, a u podnaslovu ističe da su „potvrđene sumnje o nedemokratičnoj proceduri prilikom usvajanja Deklaracije“. U prvoj su istrazi o nastanku Deklaracije novinari razgovarali s Jakšom Ravličem – u Matici, sa Slavkom Mihalićem – u Društvu književnika, s Ljudevitom Jonkeom – u Hrvatskom filološkom društvu...

Objavljena i informacija da je Sekretarijat Gradskoga komiteta SK Zagreba nezadovoljan odlučnošću u osudi potpisnika Deklaracije, a posebno se apostrofira aktiv SK Društva književnika.

Utorak, 4. travnja

Novine naveliko pišu o kažnjavanju potpisnika Deklaracije na sastancima na kojima se optuženi često uopće nisu mogli braniti i na kojima, prema „višem nalogu“, Deklaracija nije smjela biti čitana.

Studentski list objavljuje odluke o kažnjavanju potpisnika Deklaracije koji su bili članovi Saveza komunista. Posljednjom opomenom kažnjeni su Miroslav Brandt, Ljudevit Jonke, Milan Mirić, Želimir Falout, ukorom Ivo Frangeš, Josip Pupačić, opomenom Miroslav Vaupotić, Rafo Bogišić, Stanko Lasić, Nikola Milićević, Milan Moguš, Danilo Pejović, Dragutin Rosandić, Miroslav Šicel, Vojmir Vinja. Sveučilišni komitet SK nije se suglasio s odlukama osnovnih organizacija i donio je odluku da se iz SK isključe Miroslav Brandt, Ivo Frangeš, Ljudevit Jonke (označen kao jedan od „idejnih začetnika Deklaracije“), a posljednjom opomenom kazne Josip Pupačić i Miroslav Vaupotić. Mirićeva i Faloutova kazna posljednje opomene ublažena je u kaznu opomene.

Zbog potpisa na Deklaraciji kažnjeni su i mnogi drugi članovi SK. Uslijedila su i smjenjivanja s dužnosti, brisanja s kandidacijskih lista, proširene su crne liste politički nepoćudnih osoba u medijima.

U Borbi, u rubrici „Pisma uredništvu“, izlazi pismo Gustava Krkleca (penzionera, kako se sâm predstavio): „U nedjeljnom broju 'Borbe' 2. o. mj. na naslovnoj strani krupnim je slovima među potpisnicima 'Deklaracije' navedeno i moje ime, te sam prisiljen da kategorički izjavim da ja ne samo što 'Deklaraciju' nisam potpisao, nego do sjednice

VI odjela Jugoslavenske akademije na dan 15. III o. g. nisam o njenom pripremanju ni sadržaju imao ni pojma... Na spomenutu sjednicu sam – kao pješak – zakasnio te po prvi put saznao da se radi o nekom 'hitnom amandmanu' filološke prirode, koji treba uputiti Saboru SR Hrvatske radi dopune (ili izmjene) nekog člana Ustava. Pošto je kratko objašnjenje o toj akciji dao zamjenik tajnika odjela, koji je i ugledni član SK, a pošto se i ostali ugledni članovi SK nisu ni jednom riječju usprotivili, smatrao sam da ta predstavka, pročitana na brzinu i bez političkih akcenata, imade i svoj normalni placet, pa sam se pridružio jednoglasnoj odluci, da se amandman sprovede Saboru, koji u toj stvari ima konačnu riječ. Na toj sjednici dana je sugestija da se na plenumu Društva književnika Hrvatske istoga dana popodne zauzme jednaki stav... Bio sam, dakle, samo jedan iz mase, koja se sastojala od preko stotinu članova, među kojima i drugova srpske nacionalnosti, koja je nasjela, pošto je automatskim dizanjem ruku prihvatila prijedlog, ne znajući da joj je podmetnut rog za svijeću...“

Petak, 7. travnja

U Telegramu na naslovnici redakcijski komentar „'Krivica' Telegrama“, sa zaključkom: „Deklaracija je, s molbom da se objelodani, dostavljena redakciji *Telegrama* u četvrtak, 16. ožujka 1967, i to od Društva književnika Hrvatske i od Matice hrvatske. Sve do tog momenta redakcija nije znala niti da se priprema niti da postoji takav tekst. Javnost je to, međutim, saznala već u toku 16. ožujka putem tri naša ugledna lista i putem radiotelevizije. U jednom su bile prepričane sve osnovne postavke Deklaracije. Također smo saznali, ali već po objavljivanju Deklaracije, da je 16. ožujka održan jedan sastanak na kojem je zaključeno da će Matica obavijestiti sve redakcije kojima je dostavljen tekst Deklaracije da se objavljivanje odgađa. Nitko od članova redakcije *Telegrama* ni službeno ni privatno o tome nije bio obaviješten.“

Novi podatci o partijskom kažnjavanju. Iz SK isključeni Dalibor Brozović, Petar Šegedin, Jakša Ravlić, Slavko Mihalić, Duško Car, Vojislav Kuzmanović, Branko Hećimović, Zvonimir Komarica. Posljednju opomenu dobili su Slobodan Novak, Mladen Čaldarović, Čedo Prica, Franjo Švelec, ukor Vjekoslav Kaleb, opomenu Aleksandar Flaker, Milivoj Slaviček, Nasko Frndić, Zvonimir Majdak.

Četvrtak, 20. travnja

Vjesnik obavještava da je Miroslav Krleža podnio pismenu ostavku na članstvo u CK SKH, na sjednici održanoj 19. travnja 1967. Ostavka je prihvaćena bez rasprave.

Među onima koji su potpisali Deklaraciju partijskim je vlastima najteže padoo Krležin potpis. Ne samo zbog njegova književnoga ugleda i političkoga utjecaja, nego i zbog toga što su se iza njega zaklanjali drugi potpisnici. „Kad sam vidio da je Krleža digao ruku, digao sam je i ja“, rekao je Vjeran Zuppa na sastanku partijske organizacije u Studentskom centru, gdje je tada bio zaposlen, opravdavajući se zbog podrške Deklaraciji. Na sličan su se način na Krležu pozivali i drugi, što je organizatorima progona mrsilo račune.

O Krležinoj ulozi u deklaracijskim zbivanjima, posebice o pritiscima na njega s „najvišeg mjesta“, progovorio je i dobro obaviješteni nekadašnji sekretar CK SKH Miko Tripalo. „Nekoliko dana kasnije (3. IV. 1967.)“, piše Tripalo u Republici, „Tito me je pozvao da hitno dođem k njemu u Beograd. Kada sam došao u Užičku 15, iznenadio sam se kada sam tamo zatekao Krležu. Nije mi bilo jasno zbog čega sam ja pozvan, a ne Bakarić, koji je s Krležom razgovarao prethodno u Zagrebu. Nisam doznao ni tko je želio moju nazočnost – Tito ili Krleža. Zatekao sam ih u napetom razgovoru. Tito mi je odmah rekao da želi uvjeriti Krležu da javno izjavi kako povlači svoj potpis ispod Deklaracije i da se ograđuje od stajališta koja se u njoj iznose. I to bez obzira na to što ga je Krleža upozorio na neka otvorena pitanja jezika: ime jezika i pokušaje njegove unifikacije na bazi tzv. istočne varijante odnosno srpsko-hrvatskog jezika. Tito prihvaća da neki problemi postoje, ali misli da se oni moraju rješavati mirno – partijskim putem. Krleža je na to odgovorio da će dati ostavku na članstvo u CK SKH, ali nas moli da ga ne tjeramo da povlači svoj potpis, jer će se tome cijela intelektualna javnost izrugivati. Sjećam se njegovih riječi, koje su, po prilici, glasile ovako: 'Ako povučem potpis, svi će kazati – pogledaj onog starog majmuna, sada se pravi da ne zna što je potpisao'. Krleža je tome dodao da je uvijek pravio greške kad god se uplitao u politiku, aludirajući vjerojatno na politički aspekt 'sukoba na ljevici'. Na izričit Titov upit odgovorio sam da smatram da je Krleža u pravu i da je dovoljno što podnosi ostavku na članstvo u CK. Tito se s tim složio. Istoga dana poslije podne obavijestio sam Predsjedništvo i Izvršni komitet CK SKH o tom razgovoru. To je donekle smirilo situaciju, iako je i poslije toga bilo neumjesnih izjava i poteza.“ (Miko Tripalo, „Deklaracija o hrvatskom književnom jeziku“, Republika, Zagreb, br. 7. – 8., 1992., str. 28.)

I mnogi su drugi potpisnici Deklaracije bili prisiljeni na ostavke, smjenjivani su, opozivani, izbacivani s posla, proganjeni. Ali, unatoč hajci bez premca, samo su tri potpisnika, od njih nekoliko stotina, povukla potpise.

Poslije Krležine ostavke hajka je donekle jenjala (među ostalim i zbog toga što se hrvatski politički vrh uplašio da bi i sam mogao postati lovinom), ali nije zaustavljena. Živnula je nakon obračuna s Hrvatskim proljećem u Karađorđevu i praktički nije stala do dana današnjega. Meta više nisu bili potpisnici Deklaracije, nego politika koju je Deklaracija simbolizirala. Do 1991. napade su organizirale vladine organizacije, a nakon te godine nevladine (koje su potjecale od nekadašnjih vladinih).

Kad god je hrvatska (prosvjetna) vlast povukla bilo kakav odlučniji potez u smjeru učvršćenja hrvatske jezične norme i neovisnosti hrvatske jezične politike, javljali su se otpori, s argumentacijom koja je kao jaje jajetu nalikovala na onu kojom je nekad osporavana Deklaracija. Kakvim je argumentima u naše vrijeme srušeno Vijeće za normu? Na koji se način danas onemogućava donošenje zakona o jeziku? Na način i argumentima kojima se u ožujku i travnju 1967. u ime jugoslavenskoga jedinstva rušila Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika.

Josip Pavičić